10e jaargang nr. 1 maart 2001

DE BILTSE GRIFT

TIJDSCHRIFT VAN HISTORISCHE KRING D'OUDE SCHOOL
Opgericht maart 1992

Oproep aan de Biltsche Burgerij!

Nu de Regeering heeft besloten het dorp de Bilt niet toe te voegen aan Utrecht hebben enkele vereenigingen het plan opgevat om uiting te geven aan hun vreugde over deze beslissing.

Dit zal geschieden door het organiseeren van een optocht door het dorp en hiervoor worden alle ingezetenen opgeroepen.

Vereenigingen en particulieren ieder toone zijn ingenomenheid met dit Regeeringsbesluit.

Teneinde een behoorlijk opstellen van de stoet mogelijk te maken worden alle deelnemers uitgenoodigd

Woensdagavond 14 Maart om 7 uur

samen te komen in de groote laan van „Houdringe", waar de stoet zal worden opgesteld.

Vereenigingen bij voorkeur met hare vaandels.

NIEMAND BLIJVE THUIS.

Na afloop wordt in de zalen en den tuin van Hotel POLL een BIJEENKOMST gehouden, in welke de E.A. Heer Burgemeester de aanwezigen hoopt toe te spreken.

Voorts wordt deze avond gevuld met muziek en zang.

Aangezien de zaal natuurlijk te klein zal zijn om alle belangstellenden te bevatten en men deze bijeenkomst in de grootst mogelijke orde wenscht te laten verloopen, kunnen belangstellenden in deze bijeenkomst vanaf Maandagmorgen 9 uur GRATIS toegangskaarten verkrijgen bij de heeren J. van Bodegraven, naast het Postkantoor en Sigarenmagazijn P. J. van Luyn, Hessenweg 11.

Voor degenen die eventueel in de zaal geen plaats kunnen krijgen, zullen maatregelen worden genomen om in den tuin het gesproken woord te kunnen verstaan.

Ingezetenen van de Bilt Woensdag is het aan U om te toonen dat iedere aanslag op onze gemeente met kracht zal worden afgeweerd. Wij verwachten dat iedereen die gevoelt voor een zelfstandige gemeente de Bilt, Woensdagavond 7 uur aanwezig zal zijn op het Landgoed „Houdringe".

Woensdagavond komen wij allen tezamen onder de leuze:

DE BILT WIL ZICHZELF BLIJVEN.

In dit nummer:

▸ Een gemeentelijke herindeling die niet doorging
▸ Kleine Kroniek van De Bilt ▸ Heimwee naar een vertrouwd hoekje
▸ Een Amerikaansch wonder te Bilthoven

INHOUD

Van de redactie 1
Een gemeentelijke herindeling die niet doorging. 2
Kleine Kroniek van De Bilt in tanka-vorm 10
Heimwee naar een vertrouwd hoekje 12
Een Amerikaansch wonder te Bilthoven 18

Van de redactie

Op 21 maart begint een nieuwe lente waarbij *De Biltse Grift* natuurlijk niet mag ontbreken, dus hiermee de start van een nieuwe, de tiende, jaargang.
Dit nummer bevat een aantal aantrekkelijke onderwerpen. Lies Haan schreef een artikel over een gemeentelijke herindeling die niet doorging. Dit is een actueel verhaal, zoals we van de schrijfster gewend zijn. Eveneens actueel is de Kleine Kroniek van Wanda Reumer, want op 14 maart wordt Mathildedag voor de vijfde maal gevierd. Hans de Groot gaat op de nostalgische toer in zijn "Heimwee naar een vertrouwd hoekje", een terugblik op het begin van de bebouwing rond de Gregoriuskerk in Bilthoven.
De redactie vraagt ook uw aandacht voor de "zoekfoto"; het zal heel mooi zijn als we tenminste iets van de afgebeelde personen te weten kunnen komen.
We wensen u veel kijk- en leesgenot.

Foto om opslag: Uit GAB 2.07.151, zie artikel *Een gemeentelijke herindeling*

EEN GEMEENTELIJKE HERINDELING DIE NIET DOORGING.

Lies Haan-Beerends

Toevalligerwijs las ik de tekst, gepubliceerd in het weekblad Utrecht in Woord en Beeld van 23 maart 1934, waarin de volgende zinsnede voorkwam: *„De minister van binnenlandsche zaken heeft beslist: de grenswijziging is voorloopig van de baan, alles blijft zoo als het tot nu toe is geweest!"*
Er werd verhaald over de grote vreugde die vanwege dit bericht in de randgemeenten van Utrecht heerste. Die hadden zich in de voorgaande periode vanwege de plannen voor gehele of gedeeltelijke annexatie ten behoeve van de gemeente Utrecht in hun bestaan bedreigd gevoeld. Beschreven werd de feestvreugde op 14 maart 1934 in De Bilt. Het noodde mij eens dieper te spitten om zodoende te achterhalen wat er allemaal aan die vreugde vooraf ging.

Allereerst besloot ik de notulen van burgemeester en wethouders en van de raad er op na te slaan. De altijd hulpvaardige mensen van het gemeentearchief van De Bilt reikten mij moeiteloos de verder gewenste documentatie aan.

Uit de notulen van de vergadering van burgemeester en wethouders van donderdag 29 juni 1933 bleek, dat er op 15 juni een ontwerpvoorstel was binnengekomen over het gezochte onderwerp. Het betrof een door Gedeputeerde Staten van Utrecht voorgestelde grenswijziging die zou moeten ingaan op 1 mei 1934. De gemeente De Bilt diende daarbij, net als Zeist en Bunnik, grond af te staan aan de gemeente Utrecht. De gemeente Utrecht was al tientallen jaren bezig met pogingen haar grondgebied uit te breiden, iets dat tot dan toe niet gelukt was. Meerdere malen was daarbij ook de wens uitgesproken in oostelijke richting fors uit te breiden. Bij het laatste voorstel, gedaan in 1930, ging Utrecht zelfs zover, dat volgens haar mening niet alleen De Bilt, maar ook Bilthoven, Bosch en Duin en Bunnik aan Utrechts grondgebied toegevoegd zouden moeten worden. Dat voorstel had niet de instemming van Gedeputeerde Staten verkregen, waarna deze met een ander voorstel tot grenswijziging kwamen, iets wat de gemeente Utrecht allerminst zinde.

Gedeputeerde Staten berichtten de raad van de gemeente de Bildt (destijds door die instantie altijd zo geschreven zijnde en daardoor een meningsverschil betreffende de schrijfwijze vormende met de gemeente, die De Bilt de juiste schrijfwijze achtte) het volgende:
„Gelijk U bekend is, is sinds jaren aanhangig geweest het vraagstuk van de uitbreiding van Utrechts grenzen naar het Oosten. Na rijpe overweging zijn wij tot de slotsom gekomen, dat eene grensverlegging in deze richting beperkt moet blijven tot hetgeen noodzakelijk is."
Wat Gedeputeerde Staten noodzakelijk achtten blijkt uit de volgende omschrijving:
„Bij de gemeente Utrecht wordt gevoegd van de gemeente de Bildt het gedeelte, gelegen zuid-westelijk en zuidelijk van eene lijn, loopende van het punt in het midden van de Hoofddijksche wetering op de bestaande grens tusschen de gemeenten de Bildt en Maartensdijk in zuid-oostelijke en oostelijke richting langs het midden van genoemde wetering tot aan den

Bunninkschen weg, aldaar kadastraal bekend gemeente de Bildt, sectie C, nr.1045, daarna in zuidelijke richting langs de westelijke kadastrale scheiding van genoemd perceel (= Oostbroek) en van het verlengde daarvan tot aan de bestaande grens tusschen de gemeenten de Bildt en Zeist in het midden van de Bisschopswetering."
De hierbij afgedrukte kaart maakt duidelijk om welk gebied het gaat.

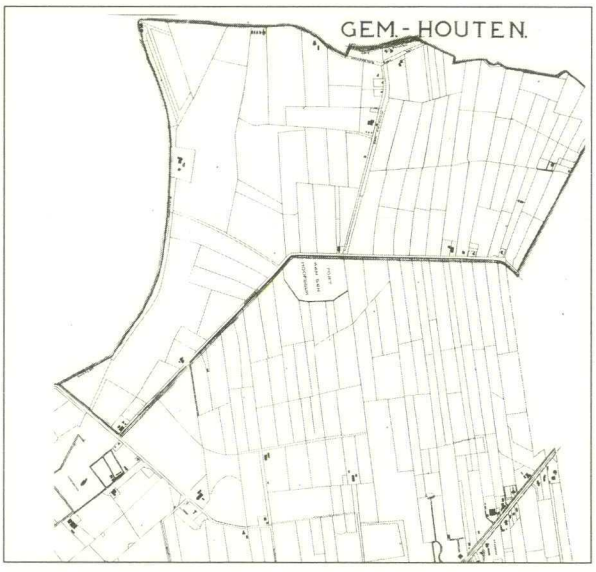

De reden die Gedeputeerde Staten opgaven waarom deze grenswijziging nodig zou zijn doet en deed enigszins lachwekkend aan:„*Voor eene gemeente als Utrecht is het dringend noodig te voorkomen, dat aan haar rand inrichtingen van vermaak, als circussen en lunaparken worden opgesteld, welke zij meent binnen hare grenzen niet te mogen toelaten, doch die dan niettemin even over haar grens verschijnen en door Utrechtsche ingezetenen worden bezocht. Deze ongewenschte toestand is alleen te vermijden door dergelijke onmiddellijk aangrenzende gebiedsdelen van andere gemeenten bij Utrecht te voegen. Daarom meenen wij, dat het deel van de gemeente de Bildt, in omschrijving en kaart vermeld, bij Utrecht dient te komen."* Waren Gedeputeerde Staten werkelijk de mening toegedaan dat de Utrechters niet naar circussen of lunaparken zouden gaan wanneer die achter nieuw getrokken gemeentegrenzen lagen? Was de gemeente Utrecht werkelijk zo preuts dat ze haar ingezetenen meende te moeten behoeden voor deze "*verderfelijke*" bezigheden van vermaak? Het is haast niet te geloven. De tijden waren kennelijk nog niet hard veranderd. In de achttiende eeuw had de vroedschap van Utrecht, onder druk van de toenmalige Eerwaarde Kerckenraad, zich ook uitgesproken tegen circussen en lunaparken. In de overdruk van het door mr.P.H. Damsté geschreven artikel "Een gedwarsboomde koorddanser", verschenen in het jaarboekje Oud-Utrecht 1969 is te lezen dat koorddanser P. Magito in 1756 had willen optreden met zijn groep "Coordedansers, Springers, Voltiseerders etc" op de jaarmarkt van Utrecht. Op zijn verzoek werd afwijzend beschikt. "*Comedies, dansers en andere Gode onwelgevallige spelen*" dienden binnen de stadsgrenzen niet toegelaten te worden. Men ging zelfs zover, dat toen P. Magito daarna op Bilts grondgebied zijn tenten had opgeslagen om daar voorstellingen te geven het hem verboden werd plakkaten aan te (laten) plakken. Het boekverkopersgilde werd zelfs verboden *"Biljetten van Notificatie weegens publicque vertoningen van Coordendansers, Commedien en andere Speelen hoe genaamdt, dewelcke buijten de Jurisdictie van deeze Stad jegenswoordig of in 't vervolg mogten werden gehouden, te drukken of uijt te geven, op een poenaliteijt van vijftig gulden ten behoeve van dezer Stads Aalmoeseniers Kamer".* Ook de stadsaanplakker en de portiers van de stadspoorten zouden gestraft worden wanneer zij dergelijke biljetten in de stad, in de stadsvrijheid of aan de poorten zouden aanplakken of doen aanplakken. Het werd de koorddanser Magito in 1756 niet gemakkelijk gemaakt, temeer daar ook de Biltse ambachtsheer officieel bezwaar had aangetekend bij het Hof te Utrecht, vanwege het feit dat bedoelde heer Magito op zijn rechtsgebied was neergestreken zonder hem als ambachtsheer permissie te hebben gevraagd!

In 1756 golden er dus blijkbaar strenge normen en waarden in Utrecht. En volgens Gedeputeerde Staten was dat dus kennelijk in 1933 nog het geval, iets wat door de gemeente Utrecht in later binnengekomen correspondentie werd tegengesproken.

De gemeente Utrecht was trouwens zeer verbolgen over de door Gedeputeerde Staten voorgestelde grenswijzigingen. Zij had, eveneens op 15 juni 1933, een verzoekschrift naar Hare Majesteit de Koningin verzonden waarin met klem werd verzocht aan de Staten-Generaal een wetsvoorstel te doen betreffende de vergroting van de gemeente Utrecht, overeenkomstig het door burgemeester en wethouders bij de Gedeputeerde Staten van Utrecht ingediende voorstel van 23 augustus 1930. Utrecht wenste, behalve grenswijziging in oostelijke richting, ook toevoegingen aan haar gebied van gedeelten van de gemeenten Zuilen, Westbroek, Achttienhoven, Maartensdijk, Oudenrijn, Jutphaas en Houten.
Voor wat betreft de westelijke uitbreiding hadden Gedeputeerde Staten niet echt afwijzend gereageerd. De uitbreiding in oostelijke richting stuitte echter op tegenstand en werd door Gedeputeerde Staten niet ingewilligd. In het verzoek aan Hare Majesteit werd opgemerkt, dat Utrecht zich niet bij een "*partiële afdoening*" wenste neer te leggen. Iedere oplossing die niet aan de door haar voorgestelde oostelijke uitbreiding voldeed zou "*onaannemelijk*" verklaard worden.
De door Gedeputeerde Staten voorgestelde uitbreiding in oostelijke richting had voor het overgrote deel betrekking op een gebied dat gelegen was binnen de z.g. verboden kringen, waardoor er op dat gebied niet gebouwd zou mogen worden. Juist door die verboden kringen achtte Utrecht het noodzakelijk aan oostelijke zijde een groter gebied toegewezen te krijgen waar men vooral duurdere woningbouw wenste te realiseren (De Bilt, Bilthoven, Bosch en Duin, Bunnik). De gemeenteraad van Utrecht verzocht met "*den grootsten klem*" Harer Majesteits medewerking in deze kwestie, temeer daar dit vraagstuk al sedert 1911, helaas steeds zonder resultaat, aan de orde was.

Op 27 juli 1933 liet de raad van Utrecht de Gedeputeerde Staten officieel weten dat ze zich, gezien de voorgestelde geringe uitbreiding naar het oosten, niet met het door dat college opgestelde plan betreffende grenswijziging kon verenigen *"zulks zoowel in samenhang met het plan Zuilen c.a. als los daarvan"*.

Blijkens de notulen van de vergadering van burgemeester en wethouders van De Bilt van 26 juli 1933 was ook het door de gemeente Utrecht opgestelde plan van grenswijziging in De Bilt binnengekomen. Gedeputeerde Staten vroegen de Biltse raad haar gevoelen daaromtrent uit te spreken. Ook de commissie van ingezetenen van De Bilt werd geacht voor 15 oktober van hun gevoelens te doen blijken.

Burgemeester en wethouders stuurden op 11 september een concept naar de raad, welk concept tijdens de raadsvergadering van 18 september 1933 aan de orde kwam. Dit concept behelsde het door de Staten opgestelde plan. De discussie duurde niet al te lang. Over het algemeen was men het in de raad eens met het door Gedeputeerde Staten gedane voorstel. Het voorstel van de gemeente Utrecht leidde immers tot een gehele annexatie van De Bilt en Bilthoven. Wel opperde de heer Troostheide van de Anti Revolutionaire Partij dat hij Gedeputeerde Staten geen hulde kon brengen betreffende het motief van de voorgestelde grenswijziging. Hij achtte het naïef en gezocht, dat een circustent of lunapark als argument werd aangevoerd. Zo lang de gemeente bestond had slechts éénmaal een circustent in dat gebied gestaan! De heer Troostheide was echter bang, dat wanneer Utrecht de fortengordel

kreeg toegewezen, men letterlijk over een barrière heen was, waardoor het in de toekomst voor Utrecht makkelijker zou worden de grenzen meer in oostelijke richting te verleggen. Hij vond dat burgemeester en wethouders wel wat al te gemakkelijk 230 ha weggaven. Hij stemde dus tegen. Na stemming bleek dat het conceptrapport met tien tegen drie stemmen werd aangenomen. Ook de heren Pelt en Schimmel hadden tegengestemd.

Op 20 september zonden burgemeester en wethouders van De Bilt een uitgebreide brief aan de raad betreffende het door Utrecht gedane voorstel. Daarover werd tijdens de openbare raadsvergadering van dinsdag 26 september zeer uitvoerig gediscussieerd. De heer Lucassen gaf als eerste een uitgebreide uiteenzetting, waarbij hij opmerkte het zeer ongewenst te achten dat De Bilt na annexatie een soort satellietstad van Utrecht zou worden. Binnen de verboden kringen was het immers verboden te bouwen. Ook de commissie van ingezetenen van de gemeente Utrecht was in 1924 van oordeel dat vorming van zo'n stadsdeel ongewenst zou zijn. Zij schreef hierover het volgende: *„Nadat vast is komen te staan, dat twee ministers van defensie de verboden kringen niet willen opheffen, moet Utrecht in figuurlijke zin een polsstok nemen om vanuit Utrecht over de verboden strook heen, naar de satellietstad te springen. We hopen dat onze gemeente voor deze krachttoer gespaard zal worden."* De heer Lucassen merkte verder op, dat niet alleen de Utrechtse burgers de bezwaren inzagen, maar dat ook burgemeester en wethouders van Utrecht in 1925 de mening waren toegedaan dat het beheer en het dagelijks toezicht bezwaarlijk zouden zijn gezien de grote afstand. In 1932 echter is de mening van het Utrechtse college kennelijk gewijzigd. De verboden kringen zouden een blijvende groene gordel vormen tussen de stadse bebouwingen, slechts doorkruist door enkele verbindingswegen die het militair gezag toelaatbaar achtte. Zo wilde men in Utrecht van de nood een deugd maken. De heer Lucassen was de mening toegedaan, dat Utrecht een vergaande uitbreiding naar het oosten wilde om daar dure woningbouw te kunnen realiseren. Binnen de toenmalige gemeente Utrecht zou daar geen geschikte ruimte voor zijn, iets wat de heer Lucassen betwijfelde. Er stond in Utrecht volgens hem een groot aantal patriciërshuizen leeg. Het naar buiten trekken van de beter gesitueerden had volgens hem te maken met de *"zucht het drukke stadsgedoe te ontvluchten voor het veel rustiger en gezondere buiten wonen"*. De echte reden waarom Utrecht o.a. de gemeente De Bilt zou willen annexeren was het feit dat aan het Utrechts annexatieplan een compensatiegedachte ten grondslag lag. De Bilt moest een equivalent vormen voor de annexatie van Zuilen. Utrecht had al jarenlang geld geïnvesteerd in de gemeente Zuilen. In 1916 telde die gemeente 1500 inwoners. De gemeente Utrecht kocht kort nadien 30 ha grond, liggende tussen het Merwedekanaal en de spoorlijnen Amsterdam / Rotterdam. Utrecht wilde daar industrie vestigen (o.a. Werkspoor). Utrecht had de grond bouwrijp helpen maken waarna er vele arbeiderswoningen gebouwd werden. Utrecht maakte de bouw mogelijk door 98% voorschot op de bouwsommen te verlenen en de grond in erfpacht te geven. Utrecht leverde in Zuilen gas en electra, de Utrechtse waterleiding zorgde voor het water en de Utrechtse reinigingsdienst hield de straten in Zuilen schoon. Feit was, dat de bevolking van Zuilen anno 1930, toen 14.000 zielen tellende, voornamelijk uit arbeiders bestond. Utrecht wenste volgens de heer Lucassen compensatie. Op de hogere zandgronden zou dure villabouw mogelijk zijn. Maar deze compensatiegedachte mocht volgens hem nooit een reden zijn om De Bilt dan maar te annexeren. Hij vroeg zich bovendien af, of Utrecht zo'n grote gebiedsuitbreiding echt nodig had. Het Utrechtse voorstel beoogde een uitbreiding van 10.000 ha.!

De bevolkingsaanwas van de grote steden, en dus ook van Utrecht, liep echter terug. De forenzengemeenten stegen sterk. De verbeterde verkeersvoorzieningen en de opkomst van de auto maakten het mogelijk, gezond buiten te gaan wonen.
De heer Lucassen merkte verder nog op dat wanneer De Bilt bij Utrecht gevoegd zou worden de lasten voor de Biltse burgers aanmerkelijk zouden worden verhoogd. Hij vond dus dat de Biltse raad zich met volle kracht tegen "*den Utrechtschen landhonger*" diende te verzetten en hij sprak de wens uit dat de Kroon onze gemeente zelfstandig zou laten voortbestaan.
Ook de andere raadsleden waren de mening toegedaan dat het Utrechtse annexatieplan geen doorgang mocht vinden. Ook de heer Troostheide was ditmaal positief. Zijn fractie was eveneens de mening toegedaan dat Utrecht voor Zuilen in oostelijke richting compensatie zocht.
De heer Ter Laan van de S.D.A.P. zei dat zijn fractie ook tegen het plan Utrecht zou stemmen al werd door zijn partij annexatie niet bij voorbaat verworpen. De S.D.A.P. hield immers altijd in eerste instantie het algemeen belang in het oog. Wanneer Utrecht het aannemelijk had kunnen maken dat de uitbreiding in oostelijke richting beslist nodig was dan had men waarschijnlijk een ander standpunt ingenomen. Maar de stad Utrecht had daarvan geen bewijs geleverd. De heer Ter Laan gaf de discussie een heel andere wending. De bevolking van Zuilen bestond voornamelijk uit arbeiders en er waren dientengevolge in Zuilen veel arbeiderswoningen gebouwd. De gemeente De Bilt miste juist de benodigde arbeiderswoningen, iets wat de gemeente Utrecht in de toekomst wel eens als argument zou kunnen gebruiken voor verdere uitbreiding in oostelijke richting. De werknemers van Inventum, Hagen, Olland, Heybroek, Berg en Bosch waren voor het overgrote deel woonachtig in Utrecht omdat onze gemeente die mensen geen passende woonruimte kon bieden. De heer Troostheide was het eens met het feit, dat er in De Bilt te weinig woonruimte was voor arbeidersgezinnen.
De voorzitter merkte op dat volgens hem de S.D.A.P. het verkeerd zag. De annexatie had zijns inziens niets te maken met het aantal arbeiderswoningen in De Bilt. De voorzitter was zelfs de mening toegedaan, dat de fabrikanten voor passende woonruimte voor hun personeel dienden te zorgen. Na nog wat gesteggel over dit kennelijk heikele onderwerp kwam de voorzitter tot de conclusie, dat alle raadsleden tegen het annexatieplan van Utrecht waren, maar dat er nog verschillende argumenten aan het conceptadvies van burgemeester en wethouders dienden te worden toegevoegd.

In de brief die burgemeester en wethouders van De Bilt op 27 september 1933 aan de Heren Gedeputeerde Staten van Utrecht richtten werd het gevoelen van de Biltse raad betreffende het door de Staten gedane voorstel naar voren gebracht. Slechts drie raadsleden konden zich niet met het plan verenigen. Over het algemeen oordeelde men positief. Zelfs het motief werd in die brief niet echt aangevochten, alhoewel de opmerking „*weliswaar is onze raad niet ten volle overtuigd, dat deze gebiedsuitbreiding van Utrecht in alle opzichten het effect zal sorteeren, hetwelk Uw College daarmede beoogt*" een oplettende lezer genoeg duidelijk gemaakt kan hebben. Er werd in bedoelde brief ook verwezen naar de mogelijke annexatie van Bunnik. Deze zou een logisch vervolg zijn op het feit, dat de gemeente Utrecht al in het bezit was van het in Bunnik gelegen landgoed Rhijnauwen.
In De Bilt was men de mening toegedaan dat dat toch niet als reden kon worden opgevoerd om Bunnik dan maar aan Utrecht toe te wijzen: „*Principieel acht de raad de Uwerzijds aangevoerde omstandigheid echter geen argument voor grenswijziging, daar het in abstracto ongewenscht is te achten, dat een*

gemeente uitbreiding van haar gebied kan hebben te danken aan het zich verschaffen van onroerend goed, dat buiten haar grenzen is gelegen, en dat zij uit den aard der zaak in zuiver privaatrechtelijken eigendom verworven heeft."

Op 12 oktober schreven zowel de Biltse gemeenteraad als de commissie uit de ingezetenen der gemeente De Bilt een brief aan Gedeputeerde Staten van Utrecht, ditmaal met betrekking tot het door Utrecht gedane voorstel, welk plan aan de Kroon was voorgelegd. De Utrechtse commissie uit de ingezetenen had zich, eveneens bij brief van 12 oktober, achter het door de Utrechtse raad voorgestelde plan-1930 geschaard.
De Biltse commissie uit de ingezetenen maakte in haar brief aan de Gedeputeerde Staten duidelijk dat het haars inziens alleen wenselijk kon zijn grond aan een z.g. moedergemeente toe te wijzen, wanneer er aaneengegroeide bebouwing was. Maar er was in onze gemeente in het geheel geen sprake van bebouwing die tegen de gemeente Utrecht aangegroeid was. Niet voor wat betreft het dorp De Bilt, maar nog minder voor de dorpskern Bilthoven. Bovendien breidde Bilthoven zich niet in westelijke maar in noordoostelijke richting uit. De commissie was eveneens de mening toegedaan dat de compensatiegedachte de oorzaak was van de Utrechtse wens betreffende annexatie: *„Thans is Bilthoven om haar in het algemeen goed gesitueerde bevolking een der meest begeerde deelen van het plan Utrecht 1930, en moet dienen om Utrecht weder aan de noodige belastingpenningen te helpen."* De commissie uitte zich zelfs nog duidelijker, met verwijzing naar de beoogde toevoeging van het tot de gemeente Zeist behorende Bosch en Duin: *„Als zoodanig is de ontworpen grens van Utrecht dan ook volkomen willekeurig en had het gemeentebestuur van Utrecht met even veel of weinig reden de geheele Oosterhelft der provincie kunnen verlangen."* Het leek er bovendien op dat de Biltse commissie Utrecht heeft willen behoeden om niet nog verder in de financiële problemen te komen. Zij wees op de kosten die er allemaal om de hoek zouden komen kijken wanneer Utrecht dat grote gebied zou worden toegewezen: *„Indien men zich realiseert, dat politietoezicht, bevolkingscontrole, onderhoud van wegen en openbare gebouwen, reiniging, bouw- en woningtoezicht enz. van Utrecht uit moeten geschieden, dan lijdt het geen twijfel of de compensatie-illusie zal blijken een schromelijke misrekening te zijn geweest."* Ook oud zeer moest nog worden weggepoetst. De Utrechtse commissie uit de ingezetenen schreef in 1924 aan Gedeputeerde Staten: „Helaas zijn allerlei sporen waar te nemen, waaruit de gebrekkige leiding blijkt, die zooals bezwaarlijk anders is te verwachten, het dorpsachtige gemeentebeheer van de Bildt slechts bij machte is geweest bij den snelgegroeiden uitbouw te geven." Daar de gemeente Utrecht bedoeld rapport ook aan de Kroon als bijlage had meegestuurd, wilde de Biltse commissie met klem erop wijzen dat zij ervan overtuigd was dat de Biltse overheid voldoende bevoegd en bekwaam was om de gemeente in haar groei te leiden. Met de verlangens der inwoners werd zoveel mogelijk rekening gehouden en bij het gemeentebestuur viel duidelijk een streven waar te nemen om, naast het behoud van het landelijk karakter van de gemeente, de inwoners zoveel comfort te verschaffen als de openbare middelen toelieten. Het zal de lezer niet verbazen, dat de commissie de mening was toegedaan dat elke medewerking aan het Utrechtse plan diende te worden ontzegd. De door de raad geschreven brief bevatte grotendeels dezelfde argumenten.
Uitgebreid werd ingegaan op wat er onder regularisatie en compensatie verstaan werd. Van regularisatie was voor wat betreft onze gemeente beslist geen sprake. De Biltse raad vond, dat De Bilt niet als compensatie zou mogen dienen om Utrecht weer aan een harmonische opbouw van

haar bevolking te helpen. Bovendien was het grondgebied van Utrecht tussen 1920 en 1930 al van 546 ha tot 828 ha uitgebreid, terwijl de bevolkingsgroei niet in vergelijkbare mate was toegenomen.Een zo grote gebiedsuitbreiding als door Utrecht gewenst, was dus allerminst noodzakelijk. De raad was dan ook van oordeel, net als de commissie van ingezetenen, dat elke medewerking aan het plan ontzegd moest worden.

De commissie uit de ingezetenen van De Bilt gaf bij brief van 13 oktober 1933 Gedeputeerde Staten haar gevoelen te kennen betreffende het door dat college gedane voorstel. Daarin werd het motief in eerste instantie twijfelachtig genoemd. Bovendien werd opgemerkt dat de toenmalige Biltse burgemeester ook geen inrichtingen van vermaak in zijn gemeente toestond. Maar dat was, zoals de commissie zelf schreef, een argument van vergankelijke waarde. Al had men nog wat op- en aanmerkingen, toch had de commissie geen overwegende bezwaren betreffende het door Gedeputeerde Staten voorgestelde plan. De alom geuite mening was, liever een relatief klein stuk van zijn grondgebied te verliezen (230 ha, zijnde een tiende van de toenmalige gemeente), dan volledig in Utrecht op te gaan.

Een lange tijd van wachten brak aan. Zowel in de notulen van burgemeester en wethouders als in die van de Biltse raad viel er maanden niet veel te lezen over de gemeentelijke herindeling.

In de raadsvergadering van 21 februari 1934 kwam het onderwerp weer even ter tafel. De voorzitter merkte toen op: *„Wat de annexatie betreft, leven wij nog in het onzekere. In onzen tijd, waar zoo groote aandacht wordt geschonken aan onderlinge samenwerking, waar de politiek van het geweld tussen de volkeren terecht wordt veroordeeld, daar mag het verwondering baren, dat de expansiezucht van een gemeente, die op gelijke lijn mag gesteld worden met de handelingen van sommige rijken, niet méér algemeen wordt veroordeeld. Wel mogen wij, gezien het standpunt van Gedeputeerde Staten, goede hoop koesteren voor de toekomst. Wij hopen en vertrouwen,dat de Minister van Binnenlandsche Zaken onze redelijke wenschen om een zelfstandige gemeente te blijven zal billijken en goedkeuren."*

Werd hier de expansiedrift van Utrecht met die van Duitsland vergeleken? Men kon toen nog niet bevroeden hoe pijnlijk dat later ervaren zou kunnen worden.

De ongerustheid en de onvrede duurden gelukkig niet lang meer. Op 6 maart kwam bij burgemeester en wethouders van De Bilt de bevrijdende brief binnen van Gedeputeerde Staten van Utrecht. De minister van Binnenlandse Zaken achtte de tijd nog niet aangebroken om tot een definitieve beslissing betreffende grenswijziging ten behoeve van Utrecht te komen. Er dienden eerst betere oplossingen gezocht te worden die minder weerstand bij de omringende gemeenten zouden oproepen.

Het zou tot 1954 duren voordat er daadwerkelijk een gemeentelijke herindeling plaatsvond, waarbij onze gemeente grond ten zuiden van de Hoofddijk aan Utrecht moest afstaan ten behoeve van het universiteitscentrum.

De Biltsche Harmonie omlijstte de feestvreugde muzikaal

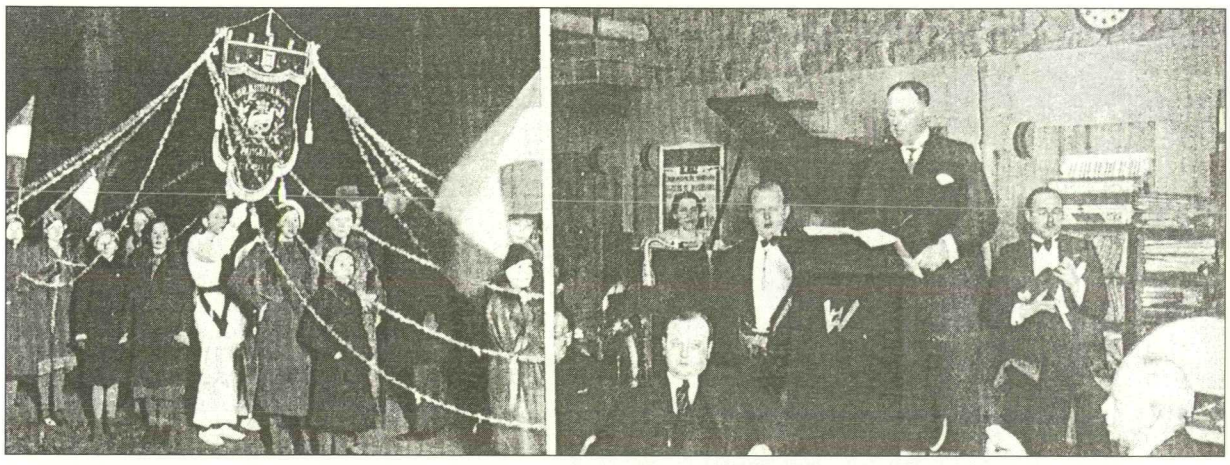

Het christelijk kinderkoor "De Zangklasse" met vaandel en burgemeester Van den Borch

Na ontvangst van de heuglijke brief barstte de feestvreugde los. De Bilt bleef als zelfstandige gemeente bestaan!
Dat moest gevierd worden. De Biltse burgerij werd opgeroepen om aan een feestelijke optocht deel te nemen op woensdagavond 14 maart, waarna er in de zalen en in de tuin van hotel Poll een feestelijke avond zou volgen. Aan die oproep hadden de Biltenaren volgens het bericht, verschenen in het weekblad Utrecht in Woord en Beeld, uitgebreid gevolg gegeven. De fakkeloptocht had veel bekijks gekregen. De plaatselijke verenigingen hadden in groten een klinkende feestrede gehouden, waarbij hij de wens uitsprak dat in de toekomst de getale acte de présence gegeven. De Biltsche Harmonie had de feestvreugde muzikaal omlijst en het christelijk kinderkoor "De Zangklasse" had veel bewondering geoogst vanwege het met feestelijke guirlandes omhangen vaandel. In Hotel Poll had burgemeester Van den Borch randgemeenten goed mochten samenwerken met de stad Utrecht:

„Een bloeiende hoofdstad van onze provincie is een aantrekkingskracht voor onze gemeente, een welvarende provincie met aantrekkelijke villadorpen vormt de machtige factor voor den bloei van de stad. Het eene zal niet groeien zonder het andere".

Aldus de burgemeester. Alle eerder gesproken lelijke woorden waren kennelijk vergeten. Men wilde met een schone lei beginnen!

Bronnen:
- **overdruk van artikel van mr.P.H.Damsté, verschenen in het Jaarboekje *Oud-Utrecht 1969* getiteld "Een gedwarsboomde koorddanser".**
- **notulen van de vergaderingen van burgemeester en wethouders van de gemeente De Bilt 1933-1934.**
- **notulen van de vergaderingen van de raad van de gemeente De Bilt 1933-1934.**
- **Gemeentearchief De Bilt, stukken betreffende grenswijziging GAB inv.nr.2.07.151.**
- **bundel met teksten, verschenen in *Utrecht in Woord en Beeld*, samengesteld door Jan van der Heijden.**

***

KLEINE KRONIEK VAN DE BILT IN TANKA-VORM

Wanda Reumer

Tekening Henk Blokhuis

Ter gelegenheid van de eerste " Mathildedag" in de (oude) gemeente De Bilt, heeft Wanda Reumer deze tanka gemaakt. Aan de hand van het boek " Een kleine Historie van De Bilt en Bilthoven" van J.W.H. Meyer loopt zij in dit gedicht de wederwaardigheden in onze gemeente chronologisch na en vermeldt de belangrijkste feiten. Omdat de omvang van onze gemeente in 2001 is veranderd, zal ze het gedicht in de toekomst van een waardig slot voorzien. U zult dit ongetwijfeld nog onder ogen krijgen. Wij presenteren dus een versie, die eigenlijk nog " onaf " is. *José Cladder*

Vorstin Mathilde
door rovers overvallen,
door ridders gered
die liever monnik waren,
zorgt dat hun wens wordt vervuld.

Bij de Kromme Rijn
ligt het moeras van Oostbroek
woest en verlaten
vol waterlopen en veen;
onbewoonbaar voor de mens.

Mathildes redders
zwervend daar aangekomen
zetten zich aan 't werk;
ze grondvesten een klooster
ontginnen en steken turf.

1122
Als keizer Hendrik
met keizerin Mathilde
in Utrecht verblijft,
schenkt de dankbare vorstin
aan Oostbroek de grondrechten.

1125
De strijd om de macht
tussen kerkvorst en keizer
was de aanleiding
dat de bisschop die rechten
nóg eens aan het klooster gaf.

1126
Ludolf, eerste abt
afkomstig uit Vlaanderen
neemt ook vrouwen op;
later krijgen de nonnen
hun eigen Vrouwenklooster.

Vrij man is de abt
noch ambtenaar noch leenman;
als hoofd van 't gerecht
samen met zijn monniken
belast met plaatselijk bestuur.

1366
Verdeling van macht;
van zijn wereldse taken
doet de abt afstand;
voortaan wordt de schout belast
met de gezagshandhaving.

1373
Het is voor het eerst
dat de naam "De Bilt" voorkomt
in de kronieken,
toen hebben de Geldersen
het dorp in de as gelegd.

1580
Als de stad Utrecht
Oostbroek en De Bilt aankoopt
houden de Staten
toezicht op eigendommen
van de kloosters en hun land.

1674
Oostbroek weer verkocht
met boomgaard, schuren en hof
aan een kanunnik.
Eigenaars komen en gaan
met wisseling van de macht.

1715
Ook De Bilt verkocht;
voor ruim zesduizend gulden
door Utrechts Staten.
Oostbroek en De Bilt weer één;
Schout Keppel wordt ambachtsheer.

1744
Johan van Ewijck
is d'enige ambachtsheer
die in De Bilt woont;
zijn nazaten regeren
tot 1848.

1816
St.- Laurentius
schutspatroon van het klooster.
Zijn martelrooster
wordt het symbool in de vlag
en het wapen van De Bilt.

1848
Een belangrijk jaar,
het opent nieuwe wegen
naar de tijd van nu,
naar het huidige bestel,
democratisch gekozen.

1861
Dankzij de Jonker,
die op Jagtlust zijn gasten
wilde ontvangen,
krijgt de trein een halteplaats
midden tussen bos en hei.

1897
Het KNMI
werkt in voor- en tegenwind,
onder hoge druk,
meldt iedre verandering.
Het weer blijft altijd zichzelf.

Rond 1900
De Bilt breidt zich uit
in het groen aan de noordkant;
een nieuwe wijk groeit
lang zonder naam, veel villa's,
fabrieken worden geweerd.

1910
Het RIVM
bevordert, door onderzoek
van water en lucht,
straling, chemie en microben,
volksgezondheid en milieu.

1915
De Grontmij begint
haar belangrijke arbeid
op een buitenplaats;
haar taken breiden zich uit
tot ver in het buitenland.

1916
Raadslid Melchior
geeft aan het tuindorp een naam,
het wordt Bilthoven;
ook het station krijgt die naam,
De Bilt heeft een tweede kern.

1926
Kees Boeke begint
uit onvree met het systeem
thuis les te geven;
het groeit uit tot een echte school,
zijn "Werkplaats" krijgt wereldfaam.

1951
In Gaudeamus,
begonnen door Walter Maas ,
wordt het nieuwste werk
van componisten gespeeld;
muziek ! – vooral wereldtaal.

1997
Voor de eerste keer
viert De Bilt zijn verjaardag;
de veertiende maart
heet voortaan: Mathildedag
tot in de verre toekomst ?

Noot van de redactie: Tanka is een Japanse lyrische dichtvorm bestaande uit 31 lettergrepen over vijf regels verdeeld. Het contrast ligt tussen de eerste drie en de laatste twee versregels. De verdeling is als volgt: 5, 7, 5, 7, 7 lettergrepen. Deze vorm was in de tweede tot en met de achtste eeuw overheersend.

***

HEIMWEE NAAR EEN VERTROUWD HOEKJE

Hans de Groot

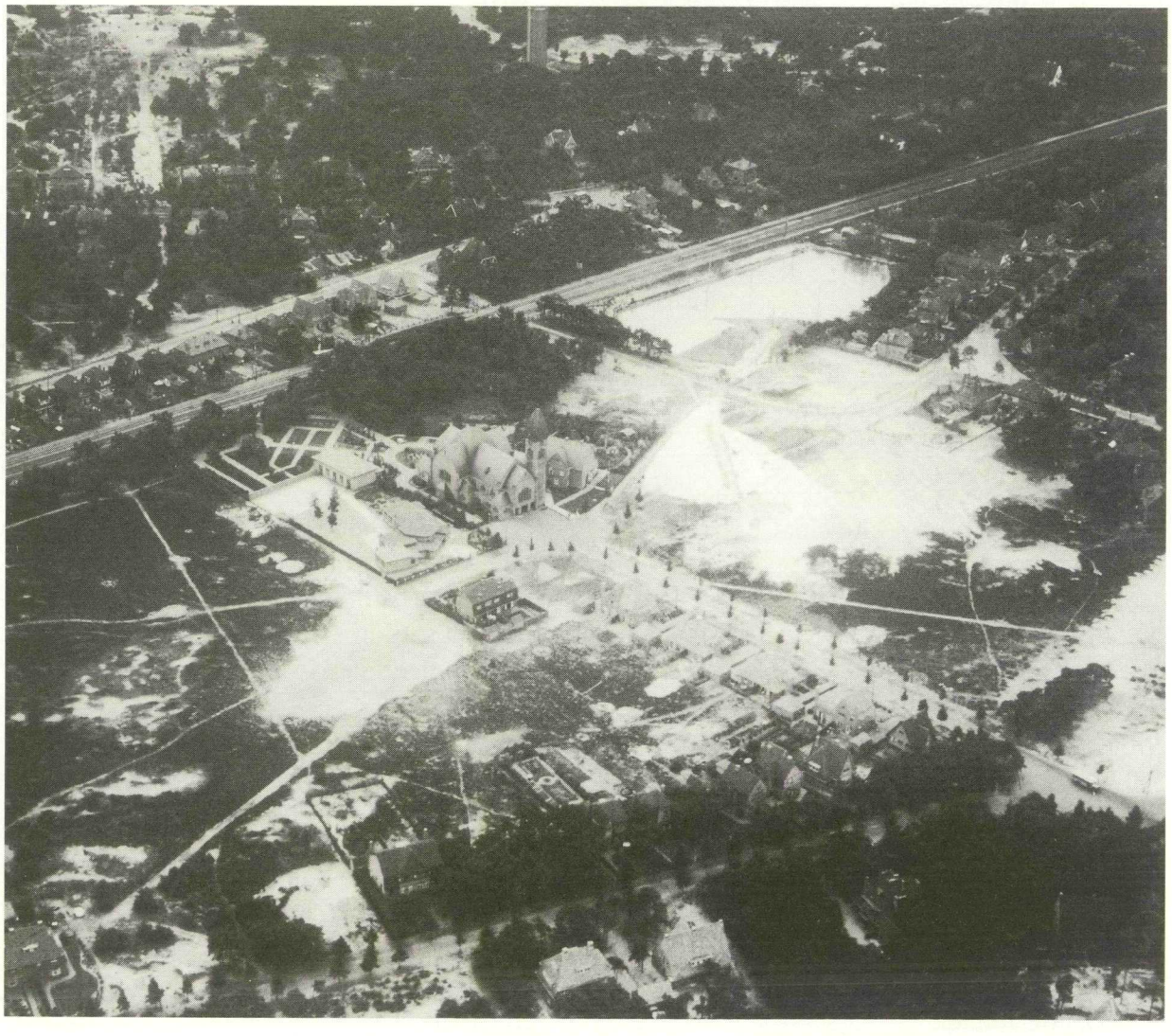

©KLM Aerocarto – Arnhem - 11102

Een momentopname. Zomaar een blik vanuit de lucht op een nieuw stukje Bilthoven. Een nog heel rustig gebied en speciaal op deze dag. Bij de opname van deze foto was het jaar 1932 nog geen dag oud. Het was nieuwjaarsdag. Bij het bekijken van dit overzichtsbeeld kwamen er heel bijzondere gevoelens bij mij boven. Ik keek vanuit de lucht op het huis dat vijf maanden later door mijn ouders betrokken zou worden. De plek waar de wieg van mijn beide zusjes en van mij zou komen te staan. Ongeveer in het midden van de foto ziet u een dubbel woonhuis, recht tegenover het naast de kerk gelegen schoolgebouw. Over het rechterdeel van dit dubbele woonhuis met het adres Gregoriuslaan 15 wil ik u graag iets vertellen.

Ineens begreep ik wat mijn moeder gevoeld moet hebben in het eerste jaar dat zij in dit huis woonde. Een gevoel van eenzaamheid en stilte. Mijn ouders kwamen allebei uit hartje Utrecht. Mijn moeder woonde aan de Bemuurde Weerd en hielp mijn grootvader in zijn sigarenzaak die tot 's avonds tien uur geopend was. Een drukbeklante zaak in een druk deel van Utrecht. De moeder van mijn vader had een café aan de Waterstraat in hartje Wijk C. Op marktdagen al om half zes 's ochtends open om een neutje te schenken voor de marktkooplieden. Dat was ook geen oord van stilte en eenzaamheid. In 1928 trad mijn vader als boekhouder in dienst bij uitgever H.M.G.M. Nelissen, Hasebroeklaan 43 te Bilthoven. Hier verscheen onder andere *Het Amusante Weekblad,* bij de ouderen onder u misschien nog wel bekend. Dat betekende voor hem forensen met de trein van Utrecht naar Bilthoven. Toen de trouwplannen van mijn ouders eind 1931 wat meer concrete vormen aannamen lag het het meest voor de hand om niet Utrecht, maar Bilthoven als domicilie te kiezen. Mijn vader was echt verknocht geraakt aan dat rustige en groene dorp. In die tijd was het vinden van een woning geen enkel probleem. Er stonden overal in Bilthoven huizen leeg. In 1930 / 1931 waren onder architectuur van Joh.G. Wentink aan de oostkant van de Palestrinalaan vier blokken van elk twee woningen neergezet waarvoor maar heel moeizaam huurders te vinden waren. Nieuwe huurders werden zelfs gelokt met een jaar gratis wonen en het huis werd helemaal opnieuw behangen, naar de smaak van de nieuwe bewoners. Dat was erg aantrekkelijk.
Edoch, mijn vaders werkgever was als kerkmeester verantwoordelijk voor het financiële reilen en zeilen van de parochie. Het huis Gregoriuslaan 15, eigendom van de parochie, stond ook al geruime tijd leeg. In de toenmalige arbeidsverhoudingen bleek de vrije keuze van de werknemer beperkt. Op 31 mei 1932 traden mijn ouders in de Augustinuskerk in Utrecht in het huwelijk en betrokken daarna hun nieuwe woning op ...Gregoriuslaan 15.

De eerste zomer in dit prachtige gebied was schitterend. Iedereen kwam op bezoek. Het was een feest. Maar toen de najaarsstormen over de heide en de zandverstuivingen kwamen aanjagen en de dagen gingen korten, werd het stil en donker. Het ontbreken van stadsrumoer werd merkbaar. Maar helemaal stil was het niet. Met vaste regelmaat klonk in de verte het gefluit van een stoomlocomotief, dat steeds dichterbij kwam en daarna weer langzaam wegzakte. Een ander kenmerkend geluid was het gebeier van de klok in de kerktoren, dat elke werkdag om tien voor zeven en tien voor acht de gelovigen naar de kerk riep. Dat klokgelui moest ver reiken, want de gelovigen moesten tot ver in de omtrek bereikt worden. 's Ochtends om half acht en om twaalf uur en 's middags om zes uur riep het angelusklokje op tot gebed.
Ondanks de zeer ingrijpende verandering van woonomgeving merkten mijn ouders na enige tijd, dat zij na familiebezoek in

Utrecht, toch blij waren weer thuis te zijn. Zo'n bezoekje aan Utrecht was wel een hele reis. Met de bus van het *Biltsch Auto Bedrijf*, de BAB, die dicht in de buurt de beginhalte had, via de Palestrinalaan, Haydnlaan, Bachlaan, Beethovenlaan en de Soestdijkseweg naar De Bilt. Dan overstappen op de Zeister tram naar Utrecht. Bij terugkomst zette de bus hen voor de deur af en scheen nog even met de koplampen bij tot mijn vader de voordeur open had.
In de rechteronderhoek van de foto kunt u nog zo'n BAB-bus zien staan.

De bebouwing van dit hoekje van het Oosterpark was een aantal jaren eerder begonnen. In 1923 had kapelaan Anton T.G. Hamers van de aartsbisschop van Utrecht, mgr. Henricus van de Wetering, opdracht gekregen een nieuwe parochie te stichten voor een tachtigtal katholieke gezinnen, verspreid over Bilthoven, De Bilt, Den Dolder, Hollandsche Rading en Maartensdijk. De parochie begon in een noodkerk in de villa Haydnlaan 13.

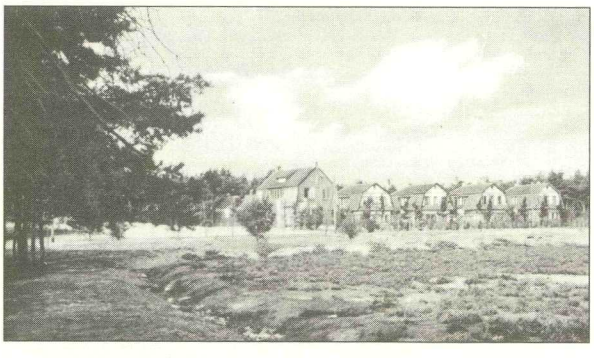

De meest linkse villa fungeerde vanaf 1923 als noodkerk voor de parochie van O.L.Vrouwe van Altijddurende Bijstand

Maar in mei 1925 werd al de eerste steen gelegd voor de bouw van een nieuwe rooms-katholieke kerk, gewijd aan Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand. De architect, Herman Kroes uit Amersfoort, was tevens de ontwerper van de naast de kerk gelegen pastorie. Ook het ontwerp van de nieuwe Theresia van Lisieuxschool, die aan de andere zijde van de kerk werd gebouwd, was van zijn hand. De bouw van de school verliep zo voorspoedig, dat deze zelfs eerder dan de kerk in gebruik genomen kon worden. Een jaar later kwam het dubbele woonhuis tegenover de school gereed, ook al naar ontwerp van Herman Kroes. Het oostelijk gelegen huis, Gregoriuslaan 17, werd de dienstwoning van de eerste hoofdonderwijzer, de heer G.J. Huls. Het andere huis, Gregoriuslaan 15, werd in 1932 het nieuwe home van mijn ouders. Meer over het ontstaan van de kerk en de school kunt u lezen in *De Biltse Grift* nr. 16 en 18.

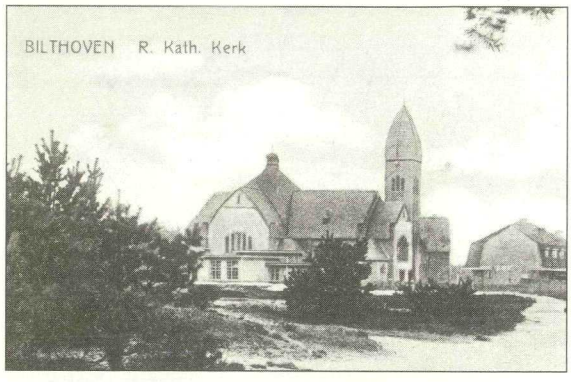

Zicht vanuit het oosten op de school, de kerk en het dubbele woonhuis Gregoriuslaan 15 en 17

Centraal op de luchtfoto vindt u de kerk met daarachter het nieuwe kerkhof, de pastorie met de fraai aangelegde tuin, de school en het dubbele woonhuis. Schuin rechtsboven de kerk ligt het nu gedempte Biltse Meertje. Op de ontstaansgeschiedenis hiervan en van de 'IJsclub Het Biltsche Meertje' ga ik nu niet verder in. U kunt hierover meer lezen in *De Biltse Grift*, 8e jaargang nr. 1, 3 en 4.

De eerste lanen drukken waardering uit voor componisten, die een belangrijke rol hebben gespeeld bij het ontstaan van de rooms-katholieke kerkmuziek. De Gregoriuslaan werd vernoemd naar Paus Gregorius 1, de grondlegger van de officiële muziek van de Romeinse liturgie, de Gregoriaanse muziek. De Palestrinalaan dankt haar naam aan de zestiende-eeuwse Italiaanse componist Giovanni Pierluigi da

Palestrina; hij componeerde een negentigtal missen. Zijn werk beantwoordde zozeer aan de eisen die door het Concilie van Trente aan kerkmuziek werden gesteld (o.m. waardigheid en ver-staanbaarheid), dat hij de titel verwierf van maestro compositore van de pauselijke kapel.
Op de foto ziet u dat er in 1932 nog slechts een heel klein stukje Gregoriuslaan was aangelegd. Op dringend verzoek van pastoor Hamers werd op 22 mei 1924 de aanleg van dit stukje Gregoriuslaan door de gemeente aanbesteed. Om het gebied met de nieuwe kerk en de nieuwe school te ontsluiten werd de Palestrinalaan aangelegd, die vanaf de ingang van de kerk tot aan de al bestaande kruising Haydnlaan / Obrechtlaan liep.
Aan de onderzijde van de foto ziet u de Obrechtlaan, vernoemd naar de vijftiende-eeuwse Nederlandse componist en priester Jacob Obrecht. Aan deze laan stonden al aardig wat huizen. Het dubbele woonhuis dat u in de linkeronderhoek van de foto ziet, staat thans op de oostelijke hoek van de aansluiting Gregoriuslaan / Obrechtlaan.

Ook aan de Paltzerweg was al flink gebouwd, merendeels aan de kant van de spoorlijn. In het midden, aan de bovenkant van de foto, is de watertoren te zien. Het pasgeopende natuurbad *De Biltsche Duinen* valt net buiten deze foto.
De verbinding tussen de kerk en de school met de Paltzerweg bestond uit een enigszins verhard zandpad, dat net voor het Biltse Meertje naar links afboog en richting spoorwegovergang liep. Deze overgang werd beveiligd door z.g. klaphekken. Dit waren schuingeplaatste hekken die vanzelf dichtklapten wanneer men ze los liet. De herinnering hieraan wordt levend gehouden in de huidige straatnaam Klaphekweg. Nam je bij het Biltse Meertje het zandpad naar rechts dan kwam je via een bocht uit op de Bilderdijklaan.

Uit de verhalen van mijn ouders herinner ik mij dat deze paadjes in droge zomers rul en stoffig waren en in natte periodes modderig en vol plassen. Het gebied ten oosten van de school bestond uit lage duinen van stuifzand, grotendeels begroeid met heide en lage dennenboompjes.

Dit was de situatie anno 1932 en de omgeving waarin mijn ouders moesten proberen te aarden. Dat aarden lukte in het bijzonder mijn vader erg goed. Hij was een echte wandelaar en toog er regelmatig op uit met de hoed op, de slobkousen aan en zwaaiend met zijn wandelstok. De omgeving was een waar wandelparadijs. In het hele gebied ten oosten van de Sweelincklaan was nog maar sporadisch gebouwd en praktisch het hele gebied was vrij toegankelijk.

In 1933 werd mijn oudste zusje geboren, in 1934 zag ik het levenslicht en in 1938 mijn jongste zusje. Bewust hebben wij de in die jaren gestarte bouwactiviteiten in de omgeving niet kunnen waarnemen. In mijn eigen vroegste herinnering zag de omgeving er als volgt uit: aan de Gregoriuslaan stond oostelijk van de school een blok met drie woningen, waarvan het meest oostelijke huis op de hoek naar de Dr. Julius Röntgenlaan stond. Die laan was, op een wat hoger gelegen huizenblok aan de linkerkant na, alleen aan de rechterkant bebouwd en liep dood tegen een stukje dennenbos. Op de hierbij afgedrukte foto, die waarschijnlijk dateert uit 1935, ziet u de eerste fase van deze laan.

De Dr. Julius Röntgenlaan omstreeks 1934

Op de hoek van de Palestrinalaan en de Gregoriuslaan stond een dubbel woonhuis. Aan de westkant van de Palestrinalaan stonden al huizen. De Diepenbrocklaan was al aangelegd. Behoudens op de hoeken aan de kant van de Gregoriuslaan en de Haydnlaan was deze laan nog onbebouwd. Aan de Gregoriuslaan tussen de Palestrinalaan en de Diepenbrocklaan stond een huizenblok schuin tegenover de kerk achter een ruim plantsoen. En schuin tegenover de pastorie stond zo'n zelfde blok huizen. De Gregoriuslaan was verlengd en liep vanaf het einde van de pastorietuin tot aan de hoek van de Dr. Julius Röntgenlaan. De verbinding met het "klaphekje" en met de Bilderdijklaan was nog hetzelfde als in 1932.

In het gemeentearchief heb ik de bouwactiviteiten in dit gebied wat beter op een rijtje kunnen krijgen. In 1933 werd begonnen met de bouw van de woningen Dr. Julius Röntgenlaan 10 t/m 52. De architect Alb.van Essen was verantwoordelijk voor het ontwerp van de drie typen woningen. Er ontstonden nog enige complicaties toen bleek, dat het blok met de huisnummers 10 t/m 14 te dicht tegen het kerkhof geprojecteerd was. Gelukkig kreeg men van de Provincie toestemming om in dit geval binnen de vijftig meter van een begraafplaats woningbouw te plegen. De opdrachtgever voor de bouw, J. Windt uit Voorburg, verwachtte voor de huur van deze woningen grote belangstelling van personeel, dat met de verhuizing van het sanatorium Berg & Bosch van Apeldoorn naar Bilthoven zou komen. Achteraf is dat erg tegengevallen. De huurprijzen bleken aan de hoge kant in vergelijking met o.a. Soest. Mogelijk is de komst van Berg en Bosch naar Bilthoven ook wel een stimulans geweest voor het ontwerpen van de bebouwing van de westelijke zijde van de Palestrinalaan, de zuidelijke kant van de Haydnlaan, de oostelijke kant van de Diepenbrocklaan en de noordelijke kant van de Gregoriuslaan. Dit project naar ontwerp van architect J. Wilke is grotendeels gerealiseerd in 1934 / 1935. Waarom de bebouwing van de oostelijke kant van de Diepenbrocklaan toen niet is doorgegaan, is mij onbekend. Hier zijn pas in de jaren vijftig woningen naar een volslagen ander ontwerp neergezet. Wanneer het blok woningen Gregoriuslaan 12 t/m 16 is gebouwd kan ik helaas niet nagaan. Waarschijnlijk ook in 1935 / 1936. Wel vond ik in het gemeentearchief een verbouwingsaanvraag uit 1938 van de uit Nederlandsch-Indië afkomstige heer Slootman, die op Gregoriuslaan 14 woonde. De dubbele villa op de hoek Gregoriuslaan / Palestrinalaan werd in de loop van 1933 gebouwd.
Na die tijd is de bouw in dit gebied stilgevallen tot ver na de Tweede Wereldoorlog. De grote leegstand van nieuwe woningen in dit gebied zal hierbij wel een rol gespeeld hebben. Ik herinner mij nog, dat een aantal leegstaande woningen in 1940 betrokken werd door families die door het bombardement van Rotterdam hun woning waren kwijtgeraakt.

Ik heb heel goede herinneringen aan mijn jeugd in dit gebiedje. Voor kinderen een ideale plek om op te groeien. Spelen op de hei, verstoppertje spelen in het bos, heuvels op en af rennen en met de autoped racen over de stille lanen. Op de foto ziet u oostelijk van ons huis een wit gebied. Dat was een kale zandplaat. Hoe het ontstaan is weet ik niet, maar deze zandplaat heeft tot aan de bouw van de Schutsmantel het "heitje" geheten. Ons leven speelde zich af in een rooms-katholieke gemeenschap, die onder een strakke regie van pastoor Dijkhoff stond. Vriendjes en vriendinnetjes zaten ook op het kleuterschooltje van mevrouw Loggere op de Dr. Julius Röntgenlaan nr. 10 en later op de Theresia van Lisieuxschool. Zij kwamen allemaal in dezelfde kerk. Mijn vader was zeer betrokken bij de parochie; hij was o.a. lid van de Scola Cantorum, het zangkoor dat gekleed in toog en superplie de erediensten

opluisterde. Een select gezelschap met o.a. de heren Nelissen (de uitgever), Verzuu (die met Berg en Bosch uit Apeldoorn naar Bilthoven was gekomen) en Huls (de hoofdonderwijzer). Mijn moeder deed haar boodschappen op de Bilderdijklaan in wat nu "het kleine dorp" heet. Daar waren o.a. de kruidenier Pennekamp (later Wolthuis), de groenteboer Werner en de bakker Wilking te vinden. Moest er een fiets gerepareerd worden, dan gebeurde dat altijd bij fietsenmaker Cor van der Post. De melkboer en de bakker kwamen met hun bakfiets aan de deur en de kolen werden door Ekdom in het kolenhok gestort. Voor "van alles en nog wat" moest je bij Frans van Huizen op Nachtegaallaan 3 zijn. *Kom of bel, van Huizen heeft het wel* was zijn motto en dat klopte bijna altijd.

Wanneer u nu een actuele, vanuit dezelfde positie genomen, luchtfoto zou zien dan komt u bijna geen onbebouwd stuk meer tegen. In de jaren zestig werd de Evert Cornelislaan aangelegd. De naamgeving van deze laan had zijn beslag al gekregen in een raadsbesluit van 1931. Terwijl men kort daarna begon met de gedeeltelijke aanleg van de Dr. Julius Röntgenlaan heeft het ruim dertig jaar geduurd voor de Evert Cornelislaan aan de beurt kwam. Bij de aanleg van deze laan en de bouw van de woningen is het hele duinachtige gebied ten oosten van de school geëgaliseerd en praktisch alle bestaande begroeiing verwijderd. Het "heitje" is verdwenen onder de Schutsmantel. Het duin naast de tuin van de pastorie is afgegraven en gebruikt bij de demping van het Biltse Meertje. De Gregoriuslaan is doorgetrokken naar de Bilderdijklaan en aan beide zijden bebouwd. De Diepenbrocklaan is ontstaan en eveneens aan beide kanten bebouwd met huizen. En...het verkeer is er veel drukker geworden. Waar op de foto van 1932 maar één gemotoriseerd voertuig te zien is, de BAB-bus, zou u op een actuele foto veel rijdend en geparkeerd blik ontdekken. Dit kan kleur aan een landschap geven, maar persoonlijk geef ik de voorkeur aan het groen van de dennenbomen, het paars van de heide en het wit van de zandverstuivingen.

De uitgave *Oud De Bilt en Bilthoven,* waarin de in dit artikel besproken foto is opgenomen, is verkrijgbaar bij Boekhandel Jongerius, Emmaplein 20 in Bilthoven en bij Boekhandel Bouwman, Hessenweg 168 in De Bilt.

Bronnen:

- **Rietveld, H. *Oud De Bilt en Bilthoven vanuit de lucht,* Slingenberg Boekproducties, Hoogeveen.**
- **Herdenkingsuitgave *Vijftig jaar Kerk/ samen, ruimte, vieren* van de parochie van Onze LieveVrouwe van Altijddurende Bijstand (Copyright OLV/Bilthoven/RJJM).**
- **Tijdschrift *De Biltse Grift*, nummer 16, nummer 18 en 8e jaargang nummer 1, 3 en 4.**
- **Archief van de Vereniging Historische Kring d'Oude School: fotoverzameling, dossiers wegen en bouwaanvragen.**
- **Gemeentearchief De Bilt, Dossiers Bouwaanvragen arch. 1.733.21.**

***

Oud nieuws

De Bilt. Men meldt ons: Bij den Zondag op Houtrust te 's-Gravenhage gehouden vierde internationale wedstrijd voor politiehonden behaalde de nog in dressuur zijnde hond *Roland van Bloemendaal*, eigendom van den chef-veldwachter A. van Dulst aan De Bilt, drie prijzen, onder zware concurrentie met andere honden (er waren er in 't geheel 546) en onder Duitschen keurmeesters: een derde prijs in de open klasse; een derden prijs in de nieuwelingsklasse en een tweeden prijs in de jeugdklasse. *Roland van Bloemendaal* is een gladharige Duitsche herdershond. Ons kleine De Bilt telt dus wel mee op het gebied van politiehonden-dressuur.
Bron: Verzameling krantenknipsels Jan van der Heijden.

Een Amerikaansch wonder te Bilthoven

Een inwoner van Bilthoven

Het prachtige herfstweer van Zondag 9 October deed mij besluiten eens vroeg een wandeling te gaan maken; 't was eigenlijk meer een zwerftocht door Bilthoven. Zonder eenig doel zwierf ik door bosch, over heide en langs mooie lanen. Het kwam er niet op aan, want 't was overal even mooi en in de zon heerlijk warm. Geen windje aan de lucht en een ieder scheen onder den indruk van de herfstpracht. Joelende kinderen, spelende honden en poesen, die zich in de zon zaten te koesteren. Daar men in zulk weer veel minder last van vermoeidheid heeft dan in den zomerdag, was ik zoo ongemerkt drie uur aan den wandel geweest. De stationsklok wees half twaalf, toen ik de buitengewoon mooie klimop tegen het pakhuis van de firma Heijbroek stond te bewonderen. In het hotel tegenover het station ging ik wat uitrusten en bestelde een kop koffie.
Zeer spoedig ontspon zich, met een der exploitanten van het hotel, den heer Van der Wal, een gesprek over den afgeloopen zomer en het prachtige weer van dien Octoberdag.
„Wat hebt U toch mooie kippen" zei ik opeens, „ ik sta ze dikwijls vanaf het station te bewonderen". „Ja, mijnheer", zei de heer Van der Wal, ze zijn zeer mooi en er zijn kuikens bij, die men voor volwassen kippen aanziet. Het is een groot en een zeer mooi soort. De meeste kuikens zijn, toen ze drie dagen oud waren, met een vliegmachine uit Engeland gekomen. Dat gaat tegenwoordig vlug ! Ik houd veel van dat soort beesten; men moet ze goed verzorgen, maar dan vergt dat nog heel wat tijd. Wilt u ze eens van nabij zien?"
„Ja, heel graag."
Het was zeer interessant. De heer Van der Wal wees me, vergezeld van de namen der soorten, verschillende exemplaren aan, doch daar voor mij een kip slechts een kip is en ik meer van eieren en kippensoep dan van kippen houd, was ik al zeer spoedig die namen weer vergeten. Maar mooi vond ik die kippen toch wèl !
„Ik ben een beetje angstig voor die kippen," zei de heer Van der Wal. „Al eenige dagen achtereen, des morgens tegen half zes, als de dag aankomt, zijn ze vreeselijk onrustig en dat duurt zoo ongeveer wel een uur. Ik ben al eens gaan kijken en dan zie je niets. Er moeten des ochtends een paar gevaarlijke beesten op 't erf rondzwerven. Mijnheer, u zou het misschien niet gelooven, maar op mijn woord, 't is waar, als die beesten er geweest zijn, ziet 't erf eruit alsof er een paar wilde zwijnen bezig zijn geweest. Vuilnisemmers omgegooid, de afval van groenten weg en de voederbakken leeggevreten. Ik weet niet wat dat is !"
„Een paar bunsings, natuurlijk", zei ik. „Neen, mijnheer, geen bunsings. Een bunsing ziet de kippen te bemachtigen, doch maakt niet zoo'n smeerboel. Maar ik moet er achter komen !" zei de heer Van der Wal.
„ Ik gevoel lust u behulpzaam te zijn." „ Nou, als u wilt, wat graag." zei de heer Van der Wal.
Na thuis mijn twaalf-uurtje te hebben gebruikt, ging ik naar een goede kennis van me, een te Bilthoven bekend jager op grof wild, en vertelde het geval. Hij zat te schateren. „Och , och, een paar kwaadaardige honden natuurlijk." zei hij.
„ Neen, dat heb ik ook al gezegd, doch de heer Van der Wal zegt, dat 't absoluut geen honden zijn." Met z'n tweeën gingen we het geval nog

eens met den heer Van der Wal bespreken. De jager vond 't tenslotte ook interessant. „Goed", zei de jager, „ik zal u helpen, die beesten moet ik hebben." „ Daar moet ik bij wezen," zei ik; en ik ook zei de heer Van der Wal. De jager moest voor een paar dagen op jacht, zoodat we onze strooptocht niet den volgenden dag konden doen aanvangen.
Op Woensdagmorgen 5 uur stelden we ons verdekt op 't erf op. De jager gewapend met z'n jachtgeweer, de heer Van der Wal een grof-wild-jachtgeweer met 5 kogels geladen en ik met een groot kaliber browning, geladen met zes patronen. We gingen op onze buik liggen en lieten ons geheel met aardappelzakken bedekken, zoodat alleen de oogen en de wapens zichtbaar waren. Twee uren hebben we zoo gelegen en niets gehoord of gezien. De heer Van der Wal beweerde, de beesten den vorigen dag nog gehoord te hebben en de bewijzen waren er van, daar de vuilnisemmers weer omgesmeten waren.
Donderdagmorgen om 5 uur weer present. Tegen half zes: „sst, sst, stil, daar zie ik wat; jammer, vreeselijk jammer," fluisterde de jager, „ niet onder schot. Laat mij alleen maar even opstaan, misschien snap ik ze."
Ternauwernood had de jager zich bewogen, de beesten schrokken en namen ijlings de vlucht. „ Groote goedheid, wat een reusachtige konijnen," zei ik. „Neen," zei de jager, „'t zijn hazen, maar zoo iets heb ik nog nooit gezien. Reusachtig ! Als 't me verteld werd zou ik zeggen: man je snijdt een beetje op."
„Hazen," zei de heer Van der Wal, „hazen, dat hazen ? Ik weet niet wat dat voor beesten zijn, maar hazen zijn 't zeker niet. Ik heb veel van m'n leven gezien, ben in Californië, Mexico, Canada, Indië en Zuid-Afrika geweest"...„En in Maartensdijk", vulde ik aan.
„ Ja, U maakt overal gekheid mee," vervolgde de heer Van der Wal, „beesten van zulk een afmeting zijn geen hazen." „Nou, die zullen wel niet meer terug komen." zei de jager.
„Nog even volhouden,"zei de heer Van der Wal, en ik stemde daarin gaarne toe.
Vrijdagochtend weer tegen 5 uur present en weer onder de aardappelzakken. Niets gezien of gehoord. „Nog één keer." zei de jager en we vonden het best.
Zaterdagmorgen 5 uur weer present en onder de zakken. We hadden afgesproken, dat als 't werkelijk hazen waren, de jager alleen zou schieten.
Hij had zeer grove hagel en dàt was voldoende, bovendien was de afstand zeer kort, dus een zeker schot.
„ Sst, Sst," fluisterde de jager. „Reusachtig, reusachtig, wat een beesten." Plotseling klonken kort na elkander twee schoten. Eén beest was doodelijk geraakt en het andere probeerde nog weg te komen. Met ons drieën het beest na en de jager laadde nog eens z'n geweer. Ik kreeg 't beest te pakken, doch 't ging me zoo geweldig krabben, dat ik weer los moest laten. – Pang, er knalde weer een schot, nog deed het beest pogingen om weg te komen. Eindelijk hadden we het zoo ongeveer met z'n drieën tegelijk te pakken. We vielen op 't beest en ik brak daarbij m'n duim. --
De jager wist met 't beest om te gaan, gaf 't een flinken mep in den nek en daarmede was 't uit z'n lijden. Ja, het waren hazen, doch van zulk een geweldige afmeting, dat de jager zei, dat hij nog nooit zoo iets gezien had, hoewel hij al gedurende 25 jaren geregeld op jacht ging.
't Was een wonder ! De beesten waren meer dan een meter lang. De een woog 30,7 pond en de andere ruim 34 pond. Er werd besloten ze nog denzelfden dag naar een poelier te Utrecht te brengen, doch er werd

eerst een kiek van gemaakt.
De poelier zei, dat de beesten voor de consumptie te oud warendoch dat hij voor de huiden *f* 10,- gaf, waarmede genoegen werd genomen. „Ook de poelier wist niet wat hij zag," zei Jan.
De heer Van der Wal en familie noodigden ons op den avond van denzelfden dag, dat was 15 October j.l. op een dineétje, welke invitatie we met veel genoegen accepteerden.
De jager had daarbij de aardige attentie in een oud-Hollandsch jachtcostuum te verschijnen.
Hoewel mijn gebroken duim zeer pijnlijk was, had dit toch geen invloed op de zeer aangename stemming.
„Nou," zei de heer Van der Wal, „'t was een heele opoffering voor de heeren om vier dagen achtereen hier des morgens om 5 uur present te zijn."
„Maar het dinée was de opoffering waard," zei de jager en we dronken nog eens op het „Amerikaansche wonder van Bilthoven."

Bron: *Bilthovensche Courant* van 22 October 1927. Berichtje inclusief alle leestekens en ongebruikelijke spelling, woordelijk overgenomen.

***

WIE KAN ONS INFORMATIE VERSCHAFFEN?

De redactie stelt er prijs op te vernemen welke personen op deze foto staan en bij welke gelegenheid de foto is genomen.

COLOFON

De Biltse Grift is een uitgave van de
vereniging Historische Kring d 'Oude School
en verschijnt vier maal per jaar.

Redactie
Herman de Balbiaan eindredactie
Ard Barendsen redactie
Sietse Hamstra redactie
Pieter Burggraaf lay-out
Co Winnips correctie

Redactieadres:
Hessenweg 234
3731 JP De Bilt
tel. 030 – 220 04 33

oplage: 700
losse nummers *f* 10,-(€ 4,50)
ISSN 0928 – 639 X
©2000 Vereniging Historische Kring d 'Oude School.
Zonder toestemming van de redactie mag niets
worden overgenomen, op welke wijze dan ook.

Bestuur van
de Historische Kring d'Oude School

José Cladder-Stinkens voorzitter
Marjolijn van de Meer penningmeester
Corry de Rooij secretaris
Herman de Balbiaan redactie
Hans de Groot onderzoeksgroep
Tjitse Langerveld evenementen
Henk Rietveld bidoc

Secretariaat/ledenadministratie:
Hans Memlinglaan 51
3723 WJ Bilthoven
tel. 030 – 229 23 85
Website: www.hist-kring-debilt.myweb.nl

Het Lidmaatschap van de vereniging
kost *f* 35,-(€16,-) per jaar.
Rekening Postbank 30 06 83
Rekening Rabobank 3083 56 268